

KULTURMINNEVANDRING

fra Sognsvann til Maridalen

Søndag 23. august, kl. 11.00

KULTURMINNEÅRET 2009

Kulturminner langs Ankerveien fra Sognsvann til Maridalen

Ankerveien

Den gamle Ankerveien fra Fossum og Bogstad gård går forbi sydenden av Sognsvann og videre over Skjervenåsen til Skjærøsjøelva, der Stangjernshammeren en gang lå. Ankerveien ble bygd fra Bogstad til Hammeren i årene 1791-93 av den senere statsminister Peder Anker. Fra Sognsvann gikk en arm av Ankerveien østover forbi Langmyr og Grinda til Brekke gård og Brekkesaga nedenfor Maridalsvannet. Friluftsetaten har de senere år restaurert Ankerveien over til Ullevålseterveien.

Husmannsplasser ved sognsvann

Inntil Ankerveien, ved sydenden av Sognsvann, ligger den lille røde Dammenstua. Stua ble bygd i 1802 og var en plass under Vestre Sogn. Den har også blitt kalt Stigerstua fordi stigeren, eller arbeidslederen, ved Sogn gruver bodde der en gang i tiden. Plassen har også vært skyss-stasjon for de som kjørte langs Ankerveien, og tømmerhestene hadde nattlosji der.

Ved nordenden av Sognsvann lå husmannsplassene Søndre og Nordre Skjæggerud og Sogn Sæter. På vestsiden av vannet lå plassene Pina og Løkka. På østsiden av Sognsvann, ved Godbekken, lå plassen Stranden. Den var stort sett bebodd av steinbrytere/steinhuggere.

Syd for Sognsvann lå plassen Valhall og Nordre og Søndre Sandaas. På flere av disse plassene ved inngangsporten til Marka var det før i tiden kafevirksomhet.

Gruvevirksomhet

Ved Sognsvann kan man se flere spor etter gammel gruvedrift. Det har vært gruvedrift på fire steder; nemlig ved Sogn gruve, Gaustad gruve, Vettakollen skjerp og Båntjern skjerp. Man regner med at driften av den vestre Sognsvannsgruven startet i år 1540. Den første som startet med gruvedrift her var kansler og prost Morten Krabbe. Etter han var det slottsherren på Akershus, Peder Hanssøn, som tok over driften. Peder Anker startet også opp gruvedrift her ved Sognsvann i 1798 og 1803. Gruvene var

avhengig av brukbare veier for å transportere malmen. Fra Sogn gruve gikk Malmveien sydover mot dagens Sognsvann stasjon og så videre østover til jernverket ved Brekke. Vi kan ennå i dag følge den gamle veien over lange strekninger.

Steinbrudd

Fra 1820 og godt inn på 1900-tallet ble det drevet mange steinbrudd på nordmarkitt i traktene rundt Sognsvann. Steinhoggerne og steinbryterne bodde på mange av plassene i området. Dammene ved Store og Lille Åklungen, Svartkulp og Sognsvann ble alle bygd i denne perioden av nordmarkittblokker. I dag finner vi steinbrudd flere steder, blant annet mellom nordenden av Sognsvann og Nedre Blanksjø, nord for Sognsvann, ved Brekke og plassen Bekken og innerst i Langmyra og syd for Svartkulp.

Stein fra åsene nord for byen ble brukt i mange bygninger i Oslo og ellers i landet; blant annet Universitetsbygningen, Trefoldighetskirken, Slottets sokkel, Stortingsbygningen og Oscarsborg festning.

Isskjæring

På flere av vannene, for eksempel Svartkulp, ble det på 1800-tallet drevet isskjæring for å skaffe is til bryggeriene i byen og til nedising av fisk og andre matvarer. Isproduksjonen og ishandelen skjøt fart rundt 1860 og ble drevet helt fram til andre verdenskrig. Is var i flere tiår en viktig eksportartikkel. Isen ble skåret om vinteren og lagret i sagflis i spesielle ishus for bruk gjennom hele året.

Skogsdrift med hest

Det er av stor verdi at turfolk og andre fortsatt kan møte hesten i skogen. Oslo kommunes skoger har sett sitt ansvar her og bruker hesten ved spesielle drifter og i undervisningsopplegg. I etatens opplegg for skoler og barnehager er hestedrift et vesentlig og meget populært innslag. På denne måten tar etaten vare på en gammel driftsmetode i skogen. I dag er Nordseter ved Ullevålseterveien et hestebruk for mann og hest.

Stangjernshammeren

Peder Anker bygde i årene 1791-93 Ankerveien over åsen fra Bogstad til Hammeren for å binde sammen sine bedrifter under Bærum-Verk. Stangjernshammeren ble så fraktet fra gammelbruket i Lom-medalen til Skjærsmålva vinteren 1792-93 og satt opp på Kirkeby gårds grunn. På gamle bilder ser vi at Stangjernshammeren lå på østsiden av elva og under fossen ved Møllerstua. Det ble også bygd en masoven her ved elva, men denne var i bruk bare en kort tid. Fra 1798 ble det heller kjørt jern hit til hammeren fra Hakadal-Verk.

Ved Stangjernshammeren arbeidet 14 mann foruten 2 kullbrennere med mileknekter, og det ble bygd arbeiderboliger til 24 familier. Stangjernshammeren var i drift til langt ut på 1800-tallet; den ble nedlagt i 1874.

Den gamle nordmarksveien

Maridalen har til alle tider vært en av hovedportene inn til Nordmarka. Den gamle Nordmarksveien gikk på vestsiden av Skjærsmålva, forbi Hammeren, Stensrud, Sørseter, Nordseter og Kamphaug sag og videre over Skjærsjødammen til Kamphaug, Bjørnholt og Hakloa mv. En annen arm av den gamle veien gikk fra Blåsås og over Sagåsen til Kamphaug.

Nede ved Hammeren lå før i tiden plassen Brustua, som var hammersmedplass og skyss-stasjon for farende folk langs Greveveien. Oppover langs Skjærsmålva lå plassene Bråten, Bakken, Slottet og Ringjordet, og inne på åsen nærmere Åklungen lå plassen Taraldsrud.

Den vakre Maridalen

Maridalen har et sjeldent vakkert og intakt jordbruks- og kulturlandskap uten nyere boligbebyggelse og større tekniske inngrep. Det er få hovedsteder i verden som har et slikt landskap og en slik natur rett utenfor de urbane områdene. I dag finner vi Maridalen på Europarådets liste over særlig verdifulle kulturlandskap. Maridalsvannet er byens drikkevann, og dette er grunnen til at dalen har fått ligge i fred.

Maridalen landskapsvernområde ble vernet ved kgl.res. 31.08.2001, med hjemmel i Naturvernloven. Dette området er på i alt 19 642 dekar og består av 11 548 dekar skog, 2 313 dekar jordbruksområder, 4 148 dekar vann mv.

Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle kvaliteter.

I dag forvaltes Maridalen av fylkets miljøvernmyndigheter med støtte i et brukerråd og en forvaltningsplan.

Margaretakirken

Maridalen har fått sitt navn etter Margareta-kirken, ved Kirkebygårdene på nordsiden av Maridalsvannet. Kirken ble bygd i 1250, og den ble dedisert til St. Margareta. I middelalderen hørte Margareta-kirken inn under Maria-kirken i hovedstaden, og Kirkeby gård var i sin tid også prestebolig.

Kirken forfalt etter at kirkegodsene gikk over til kongsmakten og senere til private, men så i 1934 ble de gamle ruinene restaurert, og de er med årene blitt et landemerke for Maridalen.

Siden 1974 har Maridalsspillet blitt fremført ved ruinene, og de brukes i dag også i forbindelse med gudstjenester og visler.

Maridalen Rotary har fått laget en mini-modell av kirken, og denne modellen vil bli avduket under vandringen.

Maridalen bygdetun

Maridalen Bygdetun ble stiftet 18.februar 1999 av 16 lag og foreninger, og holder til på Øvre Kirkeby gård som er et forpaktingsbruk under Oslo kommunes skoger. I de gamle bygningene er det stilt ut en rekke redskaper, bruksgjenstander og bilder med tekst fra gårdsdriften, skogsdriften og dagliglivet i dalen.

Maridalen Bygdetun er et samlingssted og aktivitetssenter for bygdekulturen i Maridalen. Det skal være et møtested for kulturinteresserte, og vise folks levekår før i tiden for derved å styrke den kulturelle forståelsen mellom fortid og nåtid.

Bygdetunet arrangerer markedsdager mv. og har åpent i forbindelse med ulike arrangementer i dalen. Besøkende kan kontakte Bygdetunet for omvisning mv.

Salg av nystekte vafler, pølser, skaukaffe og saft & vann.

Stoppunkter med faglig innhold:

1. Sognsvannsbommen (ca. 40–60 meter innenfor): Velkomsthilsen v/representant for Kulturminneåret 2009, og kort orientering om vandringen v/ turleder Ivar Bakke.

2. Sognsvann, øst: Husmannsplassene ved Sognsvann før i tiden, kafeer, vannforsyning mv. (Sogn Historielag v/Tor Børsting).

3. Svartkulp: Gruvedriften ved Sognsvann, steinbrudd/-bryting i området, Ankerveien. (Sogn Historielag v/Tor Børsting).

4. Skjervenåsen: Skog og natur nord for Sognsvann, hestedrift og annen skogsdrift i Oslo kommunes skoger (Friluftsetaten, hestedrift v/Tor Arild Albrigtsen og Trym).

5. Ullevålseterveien/Skjær sjøelva: Stangjerns-hammeren, Den gamle Nordmarksveien og plasser ved Skjær sjøelva (Nordberg Rotary v/Helge Haakenstad).

6. Bjørkelunden: Maridalen landskapsvernområde og kulturlandskapspleie (Maridalens Venner v/Tor Øystein Olsen).

Jordbruk og kulturlandskap i Maridalen (Aker og Oslo Bondelag v/ Jon Ivar Bakke).
Byens drikkevann (Vann- og avløpsetaten i Oslo, v/Terje Vold).

7. Margaretakirkens ruiner: Kort orientering om kirkeruinene. Avduking av mini-modell av Margaretakirken (Maridalen Rotary v/Tore Wilhelmssen).

8. Maridalen Bygdetun: Underholdning v/Barne-kulturdagene på Nordberg v/Marianne Skui.
Sang v/Irene Haakenstad (vokal) og Neal Anton Heggenes (gitar).
Utstilling ved 4H.

Arrangører: Nordberg Rotary, Sogn kultur- og historielag, Aker og Oslo Bondelag og Riksantikvaren.